EDAT, BAĞLAÇ, ÜNLEM

EDATLAR	HEM EDAT HEM BAĞLAÇ OLARAK KULLANILANLAR	BAĞLAÇLAR
için **gibi** **göre** **kadar** **sadece** **sanki** **diye** **mı-mi** **değil** **değin** **denli** **tek** **-mek üzere** **-e karşı** **-e karşın** **-e doğru** **-e dek** **-e rağmen** **-e özgü** **-e dair** **-den beri** **-den ötürü** **-den dolayı** **-den başka** **-den önce** **-den sonra** **-den itibaren**	**ancak** **yalnız** **ile** Ancak ve yalnız'ın yerine "sadece" edatı gelebiliyorsa edattır. Ancak, yalnız'ın yerine ama fakat gelebiliyorsa bağlaçtır. İle nin yerine ve gelebiliyorsa bağlaçtır. Gelemiyorsa edattır.	**çünkü** **ama** **fakat** **lakin** **zira** **ve** **de** **ki** **oysa** **oysaki** **madem** **mademki** **hâlbuki** **meğer** **yani** **ya da** **veya** **yahut** **veyahut** **eğer** **dahi** **bile** **hatta** **yoksa** **üstelik** **üstüne üstlük** **gelgelelim** **nitekim** **öyleyse** **açıkçası** **kısacası** **ayrıca** **ne var ki** **ne yazık ki** **hem……hem** **ne…….ne** **ya…….ya** **bir…….bir** **olsa…….olsa** **kâh……..kâh** **ister…….ister (fark etmezlik)** **ha…….ha (fark etmezlik)** **gerek…..gerek (denklik)** **olsun…..olsun (denklik)**

Mustafa ÇİFTÇİ *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni*

EDATLAR (İLGEÇLER)

Tek başına anlamı ve görevi olmayan ancak kendinden önce gelen sözcükle öbekleşerek anlam ve görev kazanan sözcüklerdir. Edatlar şunlardır:

1-gibi

Cümleye benzerlik, eşitlik, tezlik, olasılık gibi anlamlar katar.

- Balıklar nar gibi kızardı. (benzerlik)
- O da babası gibi çok çalışkandır. (eşitlik)
- Bu iş olacak gibi. (olasılık)

2-ile (-le / -la)

**Biri bağlaç diğeri edat olan iki çeşit "ile" vardır. Bir cümlede "ile"nin yerine "ve"yi getirebiliyorsak bağlaç, getiremiyorsak edattır.

- İzmir'e uçakla gideceğiz. (edat)
- Kardeşimle ben size geliyoruz. (bağlaç)
- Onunla pek anlaşamıyoruz. (edat)
- Kapıyı anahtar**la** açmış. (araç/edat)
- İstanbul'a otobüs**le** gittim. (araç/edat)
- Arkadaşları **ile** sinemaya gitmiş. (birliktelik/edat)
- Derenin taşması **ile** köy sular altında kaldı. (neden / sebep/edat)
- Gösteriyi ilgi **ile** izledik. (durum/edat)

3-için

Cümleye amaç-sonuç, neden-sonuç, özgülük gibi anlamlar katar.

- Piknik yapmak için deniz kenarına gittiler. (amaç-sonuç)
- Diyet ve spor yaptığı için çok kilo verdi. (neden-sonuç)
- Bu fedakârlıklar hep çocuklarımız için. (özgülük)
- O adam için deli diyorlar. (hakkında)
- On beş gün için yurt dışına çıkacakmış. (süre)
- Benim için bir oda ayırmışlar. (aitlik)
- Her şey vatan için. (uğrunda, yolunda)
- Bu kadar çalışma için bu para az. (karşılığında)

4-göre

Cümleye görelik, karşılaştırma, oranlama, uygunluk gibi anlamlar katar.

- Tatile gitmek için kafamıza göre bir yer bakıyoruz. (uygunluk),
- Onun boyuna göre ayakları çok küçüktür. (orantı)
- Geçmişte günümüze göre daha üretken sanatçılar varmış. (karşılaştırma)

- Bugün hava çok sıcak olacak gibi**.** (Tahmin / olasılık)
- Çığlığı duyduğum gibi içeri daldım. (Hemen yapılma, tezlik)

5-karşı

Cümleye genellikle yönelme anlamı katar.

- Boğaz'a karşı oturup çaylarımızı yudumladık.
- Ona karşı sorumluluklarım var.

Not: "karşı" kelimesi isim ve sıfat olarak kullanılabilir; birleşik fiil yapabilir.

- Karşı köyde akrabaları vardı. (sıfat)
- Derenin karşısına geçtik. (ad)
- Her söylenene karşı çıkıyor. (birleşik fiil)

6-kadar

Cümleye zaman, yönelme, ölçü, nitelikte eşitlik, karşıtlık, karşılaştırma gibi anlamlar katar.

- Gece yarısına kadar ders çalıştık. (zaman)
- O da senin kadar iyi birisi. (eşitlik)
- Ona laf anlatmak deveye hendek atlatmak kadar zor. (karşılaştırma)

7-karşın, rağmen

Karşıtlık, aykırılık ilgilisi kurar.

- Yasak olmasına rağmen sigara içiyorlardı.

8-doğru

Cümleye yer ve zaman bakımından yönelme ve yaklaşıklık anlamları katar.

- Şu tarafa doğru yürüyünce karşınıza şehrin heykeli çıkacak.
- Akşama doğru oradan ayrıldık.
- Bize doğru geliyorlar.

Not: Doğru sözcüğü isim, sıfat ve zarf olarak da kullanılabilir.

- Her zaman doğruyu söyleyiniz. (isim)
- Doğru sözden zarar gelmez. (sıfat)
- Büyüklerinle doğru konuş! (zarf)

9-üzere

Cümleye amaç, koşul gibi anlamlar katar.

- Dil öğrenmek üzere İngiltere'ye gideceğim.
- Kitabını haftaya geri vermek üzere alıyorum.

10-başka

- Senden başka kimseyi sevmedim hiç kimseyi. (Edat)
- Bundan başka evde yemek yok mu? (edat)
- Başka bir gün tekrar buluşalım (sıfat)
- Bu yaptığını başkası yapmaz. (zamir)
- Bugün gözlerime bir başka baktı (zarf)

11- değil

"Değil" edatının diğer ismi olumsuzluk edatıdır. Cümleye "olumsuzluk" anlam ilgisini katar.

- İsim cümlelerinin **yüklemini olumsuzlaştırır**.

- **Olumsuz** eylem cümlelerini **olumlu**; **olumluları** da **olumsuz** yapar:

- "Sınav çok zor değilmiş." (olumsuzluk)
- "Ne dediğini hâlâ anlamış değilim." (olumsuzluk)
- "Bu haberi duymamış **değiliz**. Sonuç=>duymuşuz
- "Bu haberi duymuş **değiliz**. Sonuç=>duymamışız

Not: Değil sözcüğü farklı unsurları birbirine bağlarsa bağlaç olur.

- Roman değil hikaye okuyorum.

ancak, yalnız, bir, tek, sadece

"sadece" anlamında kullanıldıklarında **edat** olurlar.

- Dünkü toplantıda yalnız sen yoktun. (sadece)
- Ben bu konuda sadece ona inanırım.
- Sadece dinlenmek istiyorum.
- Pikniğe bir o gelmemişti.
- Tek sen misin sevdiğine kavuşamayan?

Not: "Yalnız" sözcüğü, yerine "ama" getirilebiliyorsa bağlaç olur.

Dün seni çok bekledim; yalnız sen gelmedin. (yalnız=ama > bağlaç)

Bu cümlede "yalnız" yerine "ama" getirilebildiği için "yalnız" sözcüğü bağlaçtır.

Not: "ancak yalnız, sade, sadece, bir, tek" sözcükleri, cümle içinde ilgeç dışında değişik görevler kazanabilir.

- Dedem, yalnız bir insandı. (sıfat)
- Sahilde, yalnız dolaşıyordu. (zarf)
- Sade bir görünümü vardı. (sıfat)
- Sanatçı, çok sade yaşıyordu. (zarf)
- Onunla bir boydayız. (sıfat)
- Bir sen bir ben biliyoruz bunu. (bağlaç)
- Trafik olduğundan ancak gelebildik

EDATLARIN ÖZELLİKLERİ

Edatlar, **isim** ve **zamir**ler ile çoğu kez grup kurar.
Bu tür gruplara **edat grubu** denir: **ev için, adam gibi, masa kadar, ona göre…**
Edat grupları cümle içerisinde farklı görevlerde bulunabilir.

- **Dev gibi** adam güreşi kaybetti (sıfat)
- **Koşar gibi** geldiğini görünce kaçtı (zarf)
- **Akşama doğru** yanımıza uğradı. (zarf)
- Kocaman adam **çocuk gibi** ağlıyordu. (Zarf)
- **Kuş kadar** canıyla bize kafa tutuyor. (Sıfat)

edatlar iyelik eki aldığında ad gibi görev üstlenir:

- **Onun gibisini** bir daha bulamazsın. (isim)
- Bu paranın **ne kadarı** sizin?

Bazı edatlar **yönelme hal eki** almış adlarla öbekleşerek eylemin bittiği zamanı ya da bittiği yeri gösterir:

- Çalışma **akşama kadar** sürdü.
- **Sabaha kadar** buradayız.
- **Sabaha karşı** gemiden ayrıldık.
- **Geceye doğru** kutlamayı yapacağız
- **Okula kadar** beraber yürüdük.

Bazı edatlar **ayrılma hal eki** almış adlarla öbekleşerek farklı anlam ilgileri kurar.

- Dün akşam**dan beri** görülmedi.
- Okul**dan beri** hiç susmadı.
- Yıllard**an beri** bu köyde yaşamaktalar.
- Başarınız**dan dolayı** sizi kutlarım.
- Yol çalışmasın**dan dolayı** işlerimiz sürekli aksıyor.
- Onun bu ev**den başka** mülkü yok.

BAĞLAÇLAR

Eş görevli sözcükleri, söz öbeklerini, cümleleri birbirine bağlayan ya da çeşitli anlam ilgileri kuran sözcük veya söz öbekleridir.

"de" Bağlacı

Bağlaç olan de; sözcükleri, cümleleri birbirine bağlayan bir sözcüktür. Kendinden önce gelen sözcükten ayrı yazılır. Bağlaç olan de-da başka bir durumun kişinin nesnenin olduğunu kapalı olarak belirtebilir.

- Pasta da kısır da çok güzel olmuş.
- Bu akşam ikisi de ders çalışacak.
- Sen de mi geliyorsun?
- Ne iyi ettin de geldin.
- Olanları bana da anlattılar.

"ki" Bağlacı

Bağlaç olan "ki" kendinden önceki ve sonraki kelimelerden ayrı yazılır.

- Ben ki yedi iklimin padişahıyım.
- Onu tanımıyorum ki.
- Öyle sanıyorum ki artık gelmeyecek.
- Öğretmen edatları anlatacak mı ki?

ile-ve Bağlaçları

Aynı görevdeki sözcükleri birbirine bağlar.

- Küçük odanın ve mutfağın penceresi açık kaldı.
- Bu yıl tatile Antalya ve Mersin'e gideceğiz.
- Onun yanına gideceğim ve her şeyi anlatacağım.
- Ev İle okul arası çok uzak.
- Annesiyle babası yarın bize gelecek.

***Biri bağlaç diğeri edat olan iki çeşit "ile" vardır. Bir cümlede "ile"nin yerine "ve"yi getirebiliyorsak bağlaç, getiremiyorsak edattır.**

- İzmir'e uçakla gideceğiz. (edat)
- Kardeşimle ben size geliyoruz. (bağlaç)
- Onunla pek anlaşamıyoruz. (edat)

ama, fakat, lakin Bağlaçları

***Karşıt anlamlı iki cümleyi birbirine bağlar. ("Ama, fakat, lâkin" aynı anlama gelen bağlaçlardır.)**

- Sınava iyi hazırlandı ama üniversiteyi kazanamadı.
- Onu aradık ama bulamadık.
- Söz verdin fakat sözünü tutmadın.
- Güzel lakin çok şımarık birisi.

***Koşul anlamı katar**.

- Sinemaya gidebilirsin ama eve erken döneceksin.
- Sana bisiklet alacağım ama dikkatli süreceksin.

***Pekiştirme anlamı katar.**

- Soğuk ama çok soğuk bir yerdi.
- Orada hiç ama hiç memnun değildi.

ancak, yalnız Bağlaçları

Yalnız sözcüğü; ama, fakat anlamında kullanılıyorsa bağlaçtır. Bir tek, sadece anlamında kullanılıyorsa edattır.

- Geziye yalnız bizim sınıf katıldı. (edat)
- Onunla konuşurum yalnız sen de benimle geleceksin. (bağlaç)
- Bu işi ancak sen başarırsın. (edat)
- Az yiyor ancak kilo veremiyor. (bağlaç)

İse Bağlacı

Karşılaştırma ilgisi kurar, karşıtlığı güçlendirir.

- Yağmur yağıyor, evim ise çok uzakta. (bağlaç)
- Adam konuşuyor, çocuksa hep susuyordu. (bağlaç)

Not: Ek-fiilin şart çekimiyle karıştırılabilir.

- Çocuk başarılıysa sınıfını geçer. (ek-fiilin şartı)

hem…hem Bağlacı

Karşılaştırılan iki unsurun hepsi anlamını vermektedir.

- Hem ucuz hem kaliteli bir kazak aldım.
- Hem çalışıyor hem okuyor.

ne…ne Bağlacı

Cümleyi anlamca olumsuz yapar. Karşılaştırılan iki unsurun hiçbiri anlamını verir.

- Sallanmaz o kalkışta ne bir mendil ne bir kol.
- Beni ne arıyor ne soruyor.

***İki karşıt sıfatı birbirine bağlarsa "ikisinin arası, ortası" anlamı verir.**

- Ne güzel ne çirkin bir kızdı.
- Ne tatlı ne ekşi.

ya… ya Bağlacı

Karşılaştırılan unsurlardan birini ifade etmek için kullanılır.

- Ya bu deveyi güdeceksin ya bu diyardan gideceksin.
- Bu işe ya kardeşim ya Ali girecek.

bir… bir Bağlacı

- Bir sen varsın kalbimde bir de o hatıralar.
- Çiçeklerden bir kardeleni bir nilüferi severdi.

oysa, oysaki, halbuki

- Oysa ben geleceğini düşündüm.
- Oysaki bu işe girmeyi çok istemiştim.
- Halbuki o çok iyi biridir.

öyleyse, çünkü, hatta, yoksa

- Olanları duymamış mı, öyleyse ben ona anlatayım.
- Okula gelemeyeceğim; çünkü hastayım.
- Dün bize gelmiş, hatta birkaç saat bizi beklemiş.
- Dediklerime inanmıyorsun; öyleyse benimle konuşma.
- Dün babam okula gelmiş; hatta birkaç saat bizi beklemiş.
- Ver diyorum sana yoksa yersin dayağı

veya, ya, ya da, yahut, veyahut Bağlaçları

- Bugün veya yarın yola çıkabiliriz.
- Misafirimiz akşama gelir diyorsun ya gelmezse?
- Bizimle gel ya da evde kalıp ders çalış.
- kitap okurum yahut geziler yaparım.
- Yarın eski okuluma veyahut sinemaya giderim.

bile, dahi Bağlaçları

- Dün, beni sen bile dinlememiştin. (de)
- Benimle bir kelime konuşmadı bile. (üstelik)
- En yakın arkadaşlarım dahi beni unuttu. (de)

meğer, eğer, zira

- Hayatta paylaşmaya değer bildiğin bir sır varsa **eğer**,
  Haykırıp dağlara taşlara anlatmalıymış **meğer.**
- Dün okula gelemedim, **zira** çok hastaydım.

Özetleme Bağlaçları

"kısacası, demek ki, açıkçası, öyleyse, yani, özetle, o hâlde, anlaşılıyor ki, örneğin, nitekim, velhasıl"

- ... Kısacası kendimizi toparlamalıyız.
- ... Demek ki ülkemiz bunlardan dolayı gelişmiyor.
- ... Açıkçası bu işi istemiyorum.
- ... Öyleyse gidelim arkadaşlar.
- Ona aldığım hediyeye gördüğünde ağzı kulaklarına vardı, yani çok sevindi.

Her Zaman Edat Olanlar:

için, mi, gibi, kadar, göre, sadece, sanki, diye

Bazen Edat Olanlar:

ancak, yalnız, bir, tek (bunların yerine SADECE kelimesi gelebilirse edattır)

Her Zaman Bağlaç Olanlar:

ve, çünkü, ama, fakat, lakin, zira, de, ki (de, ki ayrı yazıldığında)

Bazen Bağlaç Olanlar:

ancak, yalnız (bunların yerine AMA kelimesi gelebilirse bağlaçtır)

*"ile" yerine "ve" kullanılabilirse bağlaçtır, kullanılamazsa edattır.

ÜNLEM

Bir olay ya da durum karşısında beliren korku, sevinç, üzüntü, şaşkınlık gibi duyguları yansıtan sözcüklerdir.

1-ASIL ÜNLEMLER

Her zaman ünlem olan, başka bir görevi bulunmayan ünlemlerdir.

Hişt, haydi, ey, hey, ah, aman, vah vah, of, oh…

2- ÜNLEM GİBİ KULLANILAN SÖZCÜKLER

Bazı sözcükler ve cümleler ünlem olmadıkları halde vurgu gereği ünlem değeri kazanabilir.

- Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!
- Dikkatli ol!
- Yaşasın! Çok mutluyum.

3-YANSIMA ÜNLEMLERİ

Yansıma sözcüklerle oluşan ünlemlerdir.

- Deh küheylan!
- Tak tak!
- Çat!

ÜNLEM CÜMLESİ

İçinde ünlemlerin yer aldığı cümlelerdir.

- Aman efendim, bu ne güzel tesadüf! (ünlem cümlesi)
- Sakın ha, kimseye söyleme! (ünlem cümlesi)